

Prano Dovydaičio premijai
Gauta 2006 08 10

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

HUMANIZMO ATSPINDŽIAI ŠARTRO MOKYKLOJE

The Gleam of Humanism in the School of Chartres

SUMMARY

In the 12th century, the School of Chartres was a centre of West European humanism. The school was famous for its liberal arts programme and the propagation of Ancient Greek science and philosophy, especially of Plato and his followers. It developed Platonic cosmology based on mathematical and aesthetic considerations which were not quite compatible with the cosmological claims of Christian theology. The teachers and students of the school did not limit themselves to scholastic and theological speculations, but paid attention to the empirical reality, striving for an understanding and explanation of it. The findings and humanistic ideas of the Chartres School influenced positively the great medieval universities of Paris and Oxford.

PRATARMĖ

XII a. Vakarų Europoje suaktyvėjo amatai ir prekyba, komercinis pakilimas skatino miestų augimą ir ugdė naują visuomenės sluoksnį – miestelėnus. Miestelėnams reikėjo ne vien prekybinės ir asmeninės laisvės, jiems reikėjo iš naujo apmąstytos politinės-juridinės sistemos ir platesnių galimybių siekti žinių. Katedrų bei vienuolynų mokyklos miestelė-

nų poreikio jau netenkino, greta jų kūrėsi ir naujos, pasaulietinės municipalinės mokyklos. Šiose mokyklose buvo ugdomas naujasis miesto intelektualas, kuris, „sekdamas miestiečio pirklio pavyzdžiu, daug keliavo mokslo reikalais. Miesto visuomenė išskėlė mobilumo, būtino mokymuisi skleisti, modelį“¹. Daugumoje to laikotarpio mokyklų būdavo po vieną

RAKTAŽODŽIAI: humanizmas, Šartro mokykla, kosmologija, estetiškai-matematinė koncepcija.

KEY WORDS: humanism, the Chartres School, cosmology, aesthetic and mathematical concept.

mokytoją, todėl visos mokyklos specializavosi pagal mokytojo išprusimą ir interesus. XII a. Paryžius garsėjo laisvaisiais menais ir teologijos studijomis. Toledo katedros mokykla pasižymėjo graikų ir arabų mokslo veikalų vertimais. Medicina klestėjo Salerne ir Monpelje, o teisė – Bolonijoje. Šartras irgi garsėjo laisvaisiais

menais ir gamtos mokslais. Keičiantis ekonominei situacijai ir gausėjant mokslo laimėjimų, to laiko intelektualai pradėjo organizuotis į didesnius centrus prie mokyklų. Šiek tiek vėliau prekybininkų bei amatininkų pavyzdžiu jie pradėjo burtis į gildijas. Švietimo gildijų sistema buvo įteisinta XIII a. universitetuose.

KOSMOLOGINĖ KONCEPCIJA

Filosofijos istorijoje pripažįstama, kad XII a. Šartro mokykla buvo visos Vakarų Europos humanizmo centras². Ši mokykla ypač išgarsėjo 990 m., kai jai pradėjo vadovauti iš Italijos atvykęs eruditas, Šartro vyskupas Fulbertas Šartrietis (*lot.* Fulbertus Carnotensis, *pr.* Fulbert de Chartres, 960/970–1028), kuris buvo gerai susipažinęs su arabų mokslininkų veikalais. Jis išugdė mokinių meilę helenistinei tradicijai, kurią perėmė iš arabų mokslinės kultūros, o jos pagrindas buvo Platono, Aristotelio, Proklo, Plotino bei kitų Rytų mąstytojų idėjos. Vėliau prie mokyklos suklestėjimo prisidėjo jai vadovavę kancleriai: Bernardas Šartrietis (*lot.* Bernardus Carnotensis, *pr.* Bernard de Chartres, +1130), garsėjęs kaip iškiliausias platonikas, kancleriavo 1119–1126 m.; jo mokinys Gilbertas Porietis (*lot.* Gilbertus Porretanus, *pr.* Gilbert de la Porée ~1080–1154) buvo kancleriu nuo 1126 iki 1140 m., vėliau tapo Puatjė vyskupu; Teodorikas Šartrietis (*lot.* Theodoricus Carnotensis, *pr.* Thierry de Chartres, +1170), jaunesnis Bernardo Šartriečio brolis, vadovavo mokyklai 1142–1150/55 m.; Vilhelmas Konšietis (*lot.* Guillelmus Conchesius, *pr.* Guilla-

me de Conches 1080–1154), Bernardas Šartriečio mokinys ir Jono Solsberiečio (*lot.* Joannes Saresberiensis, *angl.* John of Salisbury, 1115/20–1180) mokytojas³.

Šartro mokykla buvo garsus laisvųjų menų, humanistinių ir filologinių studijų, platonizmo ir gamtos filosofijos centras. Ši bažnytinė mokykla dėl antikinės kultūros, mokslinių tyrimų ir racionalizmo daromos įtakos jau pranoko teologijos sritį ir tapo filosofine, sąlygiškai nepriklausoma nuo Bažnyčios, nors joje dirbo krikščioniškieji teologai. Mokslinės teorijos tuo metu galėjo būti skelbiamos laisvai, nevaržomos cenzūros kaip teologijos koncepcijos. Mokyklos bibliotekos darbuotojai ieškojo retų ir nežinomų mokslinių rankraščių graikų, arabų ar kitomis kalbomis, vertė juos į lotynų kalbą. Astronomijos, fiziologijos, medicinos studijos, domėjimasis Aristotelio logika ir universalijų problematika lėmė išskirtinę šios mokyklos padėtį ir vaidmenį. Gamtotyra ir humanitarinės studijos išgarsino Šartro mokyklą, vėliau tapusią Oksfordo mokyklos prototipu.

Šartro mokykla rėmėsi Platono mąstysena, joje buvo išplėtotą *timajiškoji* kosmologija, pagrįsta estetinė – matematine

koncepcija, kuriai pamatus klojo Boetijaus matematikos mokslas ir Augustino principas. Šis principas deklaravo idėją, kad Dievas kiekvieną daiktą išdėsto pagal tvarką ir skaičių (*ordine et mensura*).

Tenka pabrėžti, kad šis principas atitiko antikinę kosmologinę koncepciją, kurioje dieviškumo pradas funkcionavo kaip siela, apvaizda ir lemtis. Tokia dieviškumo vizija kildinama iš Platono *Timajaus*, kuriame skelbiama, jog Dievas, norėdamas sukurti visatą, kaip patį gražiausią ir tobuliausią savo kūrinį, konstravo kosmoso vaizdinį taip, kad jis jungtų visas gyvas būtybes ir vienytų daiktus bei reiškinius: „Remdamasis šiuo svarstymu, protą jis įkurdino sieloje, o sielą – kūne ir šitaip surentė Visybę, idant tai, ką atliko, iš prigimties būtų gražiausias ir puikiausias kūrinys“ (30 b)⁴.

Šartro mokyklai Dievo kūrinys „yra būtent *kosmos*, visa apimanti tvarka, kuri priešinasi pirmųkščiam chaosui“⁵. Šios tvarkos tarpininke tampa Gamta (*Natura*), turinti stebuklingą galią iš panašių daiktų kurti panašius, t.y. tvarkyti daiktų gimimą ir jų tapsmą.

Gamta, atlikdama tobulinimo darbą, rūpinasi pasaulio išpuošimu (*o oxornatio mundi*). Tam ji pasitelkia organišką priežasties – pasekmės ryšio visumą, kurda-

ma gražumą (*ornatus*) kaip tvarką ir kaupdama savo kūrinius (*collectio creaturarum*). Grožis tarp gamtos kūrinių pasaulyje atsiranda tada, kai materija pradeda skaidytis pagal svorį ir skaičių, išryškindama savo kontūrus ir dimensijas, įgydama savo pavidalą ir formą, atskleisdama savo garsų ir spalvų paletę. Toks išplėtotas kosminės harmonijos vaizdas tampa „metafora, nusakanti organišką atskiros formos, gamtos ar meno organizmo tobulumą“⁶.

Šios koncepcijos griežta matematinė logika ir harmonijos pajautimas įprasmino mintį, kad pasaulį valdo ne skaičius, bet *Gamtos* didybė. Ši kosminė harmonijos koncepcija sprendė nemaža problemų, susijusių ir su negatyviomis pasaulio apraiškomis. Net ir bjaurumas ar blogis dėl kontrasto atranda savo vietą pasaulio harmonijoje: grožis kaip tik išnyra iš kontrasto; pats blogis tampa gražus ir geras, nes iš jo gimsta gėris ir šalia blogio atsiveria visomis savo spalvomis.

Besiremddama tokia koncepcija, Šartro mokykla telkė humanistus, kėlė mokslinę viduramžių kultūrą, skatino tolesnę mokslinę filosofijos plėtrą, nesiribodama tik scholastiniais bei teologijos tyrimais, bet, žvelgdama į gyvenimo realybę, kilo į transcendentines aukštumas.

BERNARDAS ŠARTRĖTIS

Pagarbią vietą Šartro mokykloje pelnė jos kancleris Bernardas Šartrietis, kurio rankraščių neišliko. Apie jo dėstyta gramatiką daugiausiai sužinome iš jo mokinių ir sekėjų darbų. Jonas Solsberie-

tis Bernardą Šartrietį apibūdino kaip talentingą gramatikos mokytoją, turėjusį pasisekimą tarp mokinių⁷, juolab, jog XII a. pradžioje didžiausio *trivium* dėmesio reikalavo gramatika. Pasak Solsberie-

čio, gramatika – tai menas kalbėti ir taisyklingai rašyti, pradinis laisvųjų menų studijų taškas. Ji – filosofijos lopšys, pirmoji visų rašto studijų žindynė. Solsberietis akcentavo, kad gramatikos mokytojo užduotis ne tik mokinius supažindinti su gramatikos mokslo plonybėmis ir lotynų kalba, bet ir ugdyti jų moralę. Giliai įsisąmoninęs šią mintį, Bernardas Šartrietis savo mokykloje gramatikos mokė skaitydamas romėnų autorius ir aiškindamas juos gramatikos požiūriu. Be to, gramatikos mokymą Bernardas Šartrietis susiejo su filosofija ir logika, kaip tai darė Alkuinas. Puoselėdamas ugdytinių humanitarines žinias, jis pratęsė Kvintiliano mokymo tradicijas. Jo požiūriu, visi išvestiniai žodžiai visų pirma reiškia tai, kas atsispindi pagrindinio žodžio šaknyje, tačiau kalboje įgauna specifinę traktuotę, kurią nustato sąvokų ribos. Mėgstami Šartriečio autoriai buvo Ciceronas, Seneka, Boetijus. Iš esmės XII a. pradžioje Bernardas Šartrietis, besirūpindamas auklėtinių proto lavinimu ir teksto pajautimo ugdymu, gramatikos studijoms naudojo akademinio skaitymo (lectio) metodą, nors Solsberietis šį metodą jau peikė ir laikė atgyvenusiu. Perė-

męs platoniską idėjų sampratą iš Senekos⁸ 58 laiško Lucilijui, Bernardas Šartrietis tapo platoniku. Jo mokyme pasireiškė Pseudodionisijaus ir Maksimo Išpažinėjaus platonizmas, atėjęs per Eriugenos raštus ir vertimus⁹. Analizuodamas platoniko Chalkidijaus V amžiuje į lotynų kalbą išverstą Platono veikalą *Timajus*¹⁰ ir jo komentarus, Bernardas Šartrietis universalijoms suteikė platoniskųjų idėjų prasmę, laikydamas idėjas daiktų provaizdziais. Logikoje jis aiškino, kad giminė ir rūšis yra idėjose, o ne daiktuose, todėl analogiškai ir gramatikoje daiktų negalima apibrėžti daiktavardžiais, nes jiems trūksta pastovumo, kurią turi idėjos¹¹. Amžinybę Bernardas Šartrietis aiškino vadovaudamasis šv. Augustino ir stoikų mokymu. Jis teigė, kad idėja, kaip provaizdis, yra amžina, o materija yra Dievo sukurta, tačiau tikroji amžinybė yra trys dieviškieji asmenys, kitaip tariant, Švč. Trejybė. Todėl idėja negali būti tuo pačiu laipsniu lygi Dievui, nes jos prigimtis kažkokia prasme yra antrinė, kaip esanti Dievo mintyje. Tad Bernardas Šartrietis idėją pripažįsta esant amžina, tačiau netolygia Dievui, nes ji yra nuo jo priklausanti.

GILBERTAS PORIETIS

Gilbertas Porietis, sekdamas savo mokytoju Bernardu Šartriečiu, siekė Šartro mokyklą paversti rimtų mokslinių studijų ir tyrimų centru. Priešininkams, kurie norėjo supaprastinti mokymosi programas, jis siūlė eiti dirbti į komerciją, kur greičiau pasiekiami materialinė gerovė, nei siekti išsilavinimo. Porie-

tis, kaip ir Abelaras, yra vienas iš intelektualiausių XII a. mokslininkų. Jis garsus ne kaip logikas, bet kaip metafizikas. Porietis studijavo ir komentavo Boetijų ir komentuodamas jis „laikėsi platoniškojo realizmo, kuris apskritai mokykloje vyravo, tačiau stengėsi jį suderinti su Aristotelio nuostatomis, tuo

rengdamas dirvą aristotelizmui bei scholastikos suklestėjimui XIII a.¹²

Porietis buvo pirmasis viduramžių autorius, parengęs originalų vadovėlį *Šešių principų (pradų) knyga*¹³ (*Liber sex principiorum*) – metafizinę Aristotelio *Kategorijų* interpretaciją. Šis vadovėlis iki pat XV a. buvo įtrauktas į laisvųjų menų fakulteto programą. Albertas Didysis savo mokymo programoje šią knygą komentavo kartu su Aristotelio ir Boetijaus darbais. Šiame traktate interpretuojamos Aristotelio logikoje išskirtos lygiavertės kategorijos: substancija, kiekybė, kokybė, santykis, vieta, laikas, padėtis, turėjimas, veikimas ir kęsmas. Porietis jas padalina į dvi grupes. Metafizikoje, pasak Poriečio, Aristotelio kategorijos yra nepriimtinos, nes, pavyzdžiui, substancija metafizikoje nėra lygiavertiškai suprantama kaip vieta ar kokybė. Todėl vienai kategorijų grupei Porietis priskiria – substanciją, kiekybę,

kokybę ir santykį, o kitai – šešias likusias: vietą, laiką, padėtį, turėjimą, veikimą, kęsma. Šias visas kategorijas, teigiančias realų universalijų egzistavimą, Porietis pavadina *formomis*. Pirmą grupę jis apibrėžia kaip *vidines formas*, o antrą grupę, kurią sudaro šešios kategorijos, – kaip *pagalbines formas*. Toks kategorijų suskirstymas tapo pagrindu tolesnei metafizikos plėtotei. Vidinės formos yra arba pačios substancijos, arba nagrinėjamos kaip priklausančios substancijos esmei, nepriklausomai nuo jos santykių su kitomis substancijomis. Taigi santykis kaip vidinė forma tampa substancijos esme, o kadangi kiekviena substancija gali turėti tam tikrus santykius su kitomis substancijomis, nepriklausomai nuo jos vidinio santykio, tai Poriečio formų teorija iškėlė visiems viduramžiams neišsprendžiamą problemą: ar santykis realiai egzistuoja, ar jis tik proto konstruktas.

TEODORIKAS ŠARTRIETIS

Teodorikas Šartrietis, jaunesnis Bernardo brolis, garsėjo kaip mokslininkas tyrinėtojas. Jis daug prisidėjo prie mokyklos teorinės krypties plėtotės. Apibendrinamas savo idėjas, jis parengė septynių laisvųjų menų vadovą, kurį pavadino *Heptateuchon* (septynetas). Klasikinėje lavinimo tradicijoje laisvuosius menus sudarė programa, skirta laisvo žmogaus ugdymui, kuri jau buvo kelta vėlyvojoje Antikoje. *Heptateuchon* kiekvienam menui dėstyti rekomendavo būtinus autoritetus: gramatikai mokyti tekstus sudarė ištraukos iš Donato, Pri-

sciano ir romėnų prozos bei poezijos kūrinių; pagrindiniai logikos arba dialektikos autoritetai buvo Aristotelis ir Boetijus, retorikai atstovavo Ciceronas bei Kvintilianas. Kiekvienas iš *quadrivium* menų taip pat rėmėsi savais autoritetais: aritmetikai, geometrijai, astronomijai ir muzikai mokyti išminties teikė Boetijus, Kapela, Izidorius Sevilitis, Kolumela, Ptolomėjus ir kt. Pasak Teodoriko Šartriečio, programos pasidalijimas į *trivium* ir *quadrivium* atspindi skirtumą tarp proto ir jo pasireiškimo. *Trivium* įkūnija pažinimo tikslą ir protingą jo išraišką, o

quadrivium atskleidžia pažinimo turinį. Remdamasis tokia mintimi, Teodorikas Šartrietis priėjo prie išvados, kad *Heptateuchonas* yra tikras ir vienintelis ne tik septynių laisvųjų menų, bet ir visos filosofijos instrumentas, kurio padedama skleidžiasi išminties meilė, o pati išmintis tampa visišku tiesos supratimu. Teodorikas Šartrietis nebuvo abejingas ir

kosmologinėms problemoms – bibliinį pasaulio sukūrimą jis priartino prie fizikos mokslų. Teodoriką Šartrietį domino du šios problemos klausimai: visatos atsiradimo priežastys ir jos kūrimo eiga.

1134 m. Teodorikas Šartrietis išvyko dėstyti į Paryžių. Po septynerių metų jis grįžo atgal ir 1142 m. tapo Šartro mokyklos kancleriu.

JONAS SOLSBERIETIS

Vienas iškiliausių Šartro mokyklos atstovų buvo P. Abelaro ugdytinis, Šartro vyskupas Jonas Solsberietis. Abu šiuos mokslininkus siejo tai, jog jie stovėjo „ties naujos švietimo eros, išjudintos entuziazmo, neformalumo, improvizacijos ir nuolatinės kaitos riba“¹⁴. Solsberietis pats taip vaizdžiai atsiliepė apie savo studijas, dvylika metų Paryžiuje lankė net aštuonių dėstytojų įvairiausių dalykų paskaitas. Gavęs platų išsilavinimą, jis tapo antikos kultūros gaivintoju ir pasaulietinės mokslinės minties puoselėtoju, vienas pirmųjų viduramžiais analizavo filosofijos istorijos ir politinės filosofijos problemas, domėjosi to meto mokyklomis ir mokytojų veikla.

Jo traktatas *Polikratika, arba apie dvariškių tauškalus ir filosofų tyrinėjimus* ir paremtas plačiomis politinėmis ir etinėmis pažiūromis, skirtas viešojo gyvenimo reikalams aptarti. Analizuodamas įstatymo ir lygybės problemas, Solsberietis pabrėžė, jog lygybės universalumas tarsi užkoduotas joje pačioje, nes ji „yra dalykų suderinimas; ji viską sulygina apgalvotai (ratione) ir vienodos padėties dalykams reikalauja visais atžvilgiais vienodų teisių, kiekvienam teikia

tai, kas jam priklauso. O įstatymas yra lygybės aiškintojas, kuriam paaiškėjo lygybės ir teisingumo valia“¹⁵. Solsberietis reikalauja lygybės ir tolerancijos visiems ypač iš valdovų ir kitų valstybės vyrų, kurių rankos mostas lemia žmonių, bendrijų ir valstybių likimus.

Svarbiausiame veikle *Metalogicus*, parašytame 1159 m., kuris yra tarsi savotiška Aristotelio filosofijos ir logikos traktuotė, analizuojami logikos ir gnoseologijos teorijos pagrindiniai postulatai, kuriais siekta Aristotelio filosofiją pritaikyti teologijos reikmėms, kartu išlaikant jos autonomiškumą.

Kita vertus, jis siekė ir teologijos moksliskumo, kurio pagrindą sudarė antikinės literatūros palikimas, istorijos pažinimas, dialektika ir filosofijos mokslas. Solsberietis traktate, iškalbingai gindamas septynis laisvuosius menus, skelbė, jog „mūsų karta didžiuojasi palikimu gautu iš tų, kurie buvo prieš mus. Dažnai mes žinome daugiau ne dėl to, kad mus palaiko kitų proto jėga, ir mes valdome turtus, atėjusius iš tolimų protėvių. Bernardas Šartrietis mėgo lyginti mus su mažais nykštukais, įsitaisiusiais ant milžinų pečių. Jis pabrėžė, jog mes

matome daugiau ir toliau už pirmtakus ne dėl to, kad skvarbiau išžiūrime ar aukščiau esame, bet dėl to, kad esame pakelti ir sėdime ant milžinų figūrų“¹⁶.

Tokia nykštukų metafora Solsberietis norėjo pabrėžti pagarbą praeities proto laimėjimams, o tai reiškė, kad praeities autoritetai teikė peno minčiai toliau išibėgėti ir todėl ėmė skleisti diskusijos ir interpretacijos. Solsberietis buvo verba-

lizmo priešininkas. Jo manymu, žmonėms reikalingos dalykiškos ir išsamios žinios. Tik neišmanėliai, pasak Solsberiečio, turi atsakymus į visus klausimus, nes jie žino tik vieną problemos sprendimo būdą, o apie kitus net nėra girdėję. Filosofiją jis suprato ne tik kaip mokslinį pažinimo kelią, bet kaip gyvenimo būdą, susietą su pažinimo procesu ir istorinių įvykių tėkme ir kaita.

VILHELMAS KONŠIETIS

Mokyklos auklėtinis buvo Vilhelmas Konšietis, kuris minimas kaip vienas iš garbingiausių Bernardo Šartriečio gramatikos sekėjų. Konšiečio platūs moksliniai interesai buvo nukreipti į astronomijos, fiziologijos, psichologijos bei gamtos filosofijos tyrinėjimus. Dogmatizmo viešpatavimo laikotarpiu šioje mokykloje Konšietis nesigėdijo prisipažinti, kad žino ne viską, ir kai kuriais klausimais laikėsi skeptinės pozicijos. Jis skelbėsi esąs krikščionis, o ne akademikas, tačiau kai buvo analizuojamos ne religijos, bet dialektikos problemos, jis prisipažino kalbantis kaip akademikas. Be dialektikos, jis akcentavo matematikos, astronomijos ir muzikos reikšmę harmoningam pasaulio pažinimui ir žmogaus ugdymui. Konšietis parašė filosofijos ir mokslų enciklopediją, traktatą apie moralės filosofines koncepcijas (*Moralium dogma philosophorum*), komentarus Platono *Ti-*

majui ir Boetijaus *Filosofijos paguodai*, dialogą apie gamtines substancijas, traktatą apie pasaulio filosofiją (*Philosophia mundi*) ir kt.

Aiškindamas tikrovės pažinimą, Konšietis tvirtino, kad pasaulyje esanti tvarka rodo jos Kūrėjo buvimą, kurio išmintis sukūrė gamtą. Patį kūrimo procesą jis aiškino remdamasis Platono *Timajumi* ir Aurelijaus Augustino traktatu *Apie tvarką*, tvirtindamas, kad visų daiktų provaizdžiai yra Dievo idėjos. Taip Platono idėjos tampa Dievo Išmintimi ir Apvaizda. Išmintis yra formalioji pasaulio priežastis, o Dievo gerumas – pasaulio egzistavimo priežastis. Dievas panoro perduoti savo dalelę gebantiems dalintis Jo gerumu, ypač žmogui, kuriam Dievas liepė patirti Jo palaimą amžinybėje. Konšiečio traktatai rodo glaudų Šartro mokyklos ryšį su antikos filosofija ir ankstyvąja krikščionybe.

UŽSKLANDA

Tenka pažymėti, kad humanistiniai Šartro mokyklos skliautai XII a. inspira-

vo gilią mokslinę mintį, kuri oponentų ne kartą buvo griežtai vertinama ar net

smerkiama. XII a. antrojoje pusėje ir XIII a. Šartro mokyklos šlovė blėso. Šartro jau nepajėgė atlaikyti Paryžiaus ir jo universiteto konkurencijos, be to, ir mokslai Europoje jau krypo kita, Šartro mokyklai nepalankia linkme. Garsi mokykla tapo provincijos ugdymo įstaiga, rengusia jaunuomenę studijoms Paryžiaus fakultetuose. Šartre sukaupta mokslinė mintis ir požiūris į studijas be pėdsako neišnyko – gamtotyra ir humanitarinės studijos XIII ir XIV a. išitvirtino Anglijoje, Oksfordo universitete, ir gyvavo, „kol XV a. čia susitelkė visas mokslo

pasaulis iškildamas virš iki tol pirmavusios filosofijos“¹⁷.

XII a. Vakarų Europos moksliniame – kultūriniame kontekste Šartro mokykla garsėjo laisvųjų menų ir filologinėmis studijomis, propagavo humanizmo ir gamtos filosofijos idėjas. Pasitelkusi antiikinės kultūros bei mokslo laimėjimus ir besiremddama estetinė – matematinė koncepcija, ji telkė bendraminčius, kėlė mokslinę viduramžių kultūrą ir savo idėjomis nuo gyvenimo realybės kilo į transcendentines aukštumas teikdama peno Paryžiaus ir Oksfordo universitetams.

Literatūra ir nuorodos

¹ John W. Baldwin. *Viduramžių kultūra*. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 54.

² Frederick Copleston SJ. *A History of Philosophy*, vol. II, *Mediaeval Philosophy, part II, Albert the Great to Duns Scotus*. – New York: The Newman Press, 1950, p. 190.

³ Alain de Libera. *La philosophie médiévale*. – Paris: PUF, 1993, p. 314.

⁴ Platonas. *Timajas*, in *Timajas. Kritijas*. – Vilnius: Aidai, p. 67.

⁵ Umberto Eco, *Menas ir grožis Viduramžių estetikoje*. – Vilnius: Baltos lankos, p. 53.

⁶ Ten pat, p. 54.

⁷ Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*. – London: Sheed and Ward, 1989, p. 620.

⁸ Lucijus Anėjus Seneka. *Laiškai Lucilijui*. – Vilnius: Tyto alba, 2005, p. 150–158.

⁹ Žr. Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, p. 144.

¹⁰ Armand A. Maurer. *Medieval Philosophy*. – New York: Random House, 1965, p. 71.

¹¹ Žr. Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, p. 619.

¹² Wladyslaw Tatarkiewicz. *Filosofijos istorija*, I t. – Vilnius: Alma littera, 2001, p. 273.

¹³ Žr. Etienne Gilson. *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*, p. 140.

¹⁴ John W. Baldwin. *Viduramžių kultūra*. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 64.

¹⁵ Jonas Solsberietis. Polikratika, in *Filosofijos istorijos chrestomatija, Viduramžiai*, sudaryt. Bronius Genzelis. – Vilnius: Mintis, 1980, p. 379.

¹⁶ John of Salisbery. *The Metalogion*. Transl. D.D. McGarry. – Berkeley & Los Angeles, 1955, p. 167.

¹⁷ Wladyslaw Tatarkiewicz. *Filosofijos istorija*, t. I, p. 276.